

Д.м. Чижевський.

Вячеслав Липинський як філософ історії.

Вячеслав Липинський, ідеолог, історик і політик, заслуговує не на меншу увагу і яко філософ. Зокрема — яко філософ історії. На щастя, Липинський встиг в останні роки свого життя сформулювати провідні думки своєї філософії історії більш детально, та більш ґрунтовно, а ніж це роблять звичайно історики. В своїх „Листах до Братів-Хліборобів“ Липинський дає систему філософічно уґрунтованої політики. Липинський дає не лише філософію української політики, але — політики взагалі. Він гадає, що його висновки можна прикласти до розв'язання політичних проблем усіх часів і народів. Бо Липинський добачує в політиці не лише боротьбу політичних груп та напрямків, що можуть, розуміється, в різні часи та у різних народів бути різними. Для Липинського політика є виявом вічних, глибоких тенденцій та законів історичного процесу взагалі.

Ми хочемо звернути увагу на ті філософічно-історичні погляди, що лежать в основі політичного світогляду Липинського. Ми обмежимось найголовнішими. Філософія історії Липинського заслуговує на монографічне дослідження. Тут ми можемо дати лише причинки до монографічного розроблення.

Ми залишимо — на жаль, вже умовини місця змушують нас до цього! — філософію української історії Липинського на боці. Його оригінальне та плідне вирішення проблеми історичного розвитку ідеї української державности виросло на ґрунті його історичних студій. Але ці ж історичні студії, разом зі студіями та міркуваннями над проблемами політичного життя народів і держав цілого світу, привели його до поставлення загальних питань історичного розвитку. В центрі уваги Липинського стояли при цьому питання про будуючі та розкладові процеси в житті народів та держав, про конструктивні та деструктивні фактори цього життя.

Ми хочемо зробити спробу сформулювати ті основні поняття, що лежать в основі філософії історії Липинського та з'ясувати ті загально філософічні передпосилки, з яких він виходить, не завше достаточо зупиняючись на їх аналізі. Скажемо наперед, що основні поняття філософії історії та основні передпосилки думання Липинського в багатьох точках оригінальні і своєрідні. Цю оригінальність думок Липинського часто не помічають, бо він вживає для їх означення слів та термінів звичайних і широко розповсюджених. Але як тільки ми переходимо від слів до думок, то уся глибока своєрідність філософії історії Липинського майже в усіх точках його конструкцій виступає перед нами у весь зріст.

I.

Ті основні поняття, якими Липинський характеризує основи, підвалини усякого історичного життя, це є: традиція, аристократія і нація. Три слова ці зустрічаємо, розуміється, у кожного філософа історії. Ужиток цих основних для кожної філософії історії понять, при тім вживання їх в позитивному сенсі, приводить до того, що Липинського звичайно характеризують, як консерватиста, аристократа та націоналіста. Це так: Липинський є і консерватистом, і аристократом, і націоналістом, але і його „консерватизм“ і його „аристократизм“, і його „націоналізм“ аж ніяк не є ті самі, про які пишеться в кожних новинах, в кожному часописі, і які політичні противники Липинського з полемічним азартом утотожують з „реакційністю“; з „клясовим егоїзмом“ та з „шовінізмом“. Подивимося на ці основні поняття філософії історії Липинського ближче.

1. Липинський залюбки говорить про „традицію“ як основу буття кожного історичного твору. Звичайно уявляють собі „традиціоналізм“ як спокійне пасивне життя, в межах сталих, нерухомих, статичних форм, як спокійний „щасливий“ хід за тим, що всі робили та роблять, як вороже становище проти усяких — навіть і найменших — змін, проти руху, проти розвитку, проти творчости.

„Традиція“ в розумінні Липинського не має з такою „традицією нерухомоти“ нічого спільного! Бо Липинський добачує суть традиції якраз в її творчому характері. Завдання традиції є „підготовка нової творчої традиції“ (23)*. Традиція є рух і творчість. Сталі й нерухомі лише „різноманітні, випадкові та нежиттєздатні форми“ традиції (101). Найнебезпечніше є „літературний романтизм“, „ніжні пахощі давно зівялої квітки, мелянхолійна любов до давно померших форм національного життя — любов без сили екстази, без здатности творити нове життя“ (101).

Традиція зосім не дає щастя і спокою для тих, хто бажає нерухомоти, хто стремить до пасивности. Традиція Липинського є власне доля, що накладає на людину обовязки творчости і праці, боротьби і руху — „кожний із нас мусить заняття своє місце тих в рядах, де його поставило життя“ — це так, але — кожен „мусить виконати свій обовязок так, як йому наказує його совість“. Це значить — мусить боротись і творити нове, базуючись на традиції, із неї виходячи (гл. стор. 351).

2. Як не є пасивна і нерухома „традиція“ в філософії історії Липинського, так само не є застигла, статична „аристократія“ в його розумінні. Аристократія це — „та група найращих в даний історичний момент серед нації людей, які найкращі серед неї тому, що власне вони в даний момент

*) Вказую в дужках сторінки окремого видання „Листів до братів-хліборобів“, — для тих, хто хотів би сам простудіювати та продумати ідеї Липинського. Підкреслення усяди мої.

являються її організаторами, правителями і керманічами нації“ (131). „В даний історичний момент“ — ці слова вказують вже на те, що поняття „аристократії“ є у Липинського так само динамічне, як і поняття традиції“. Липинський підкреслює цей динамізм, наводячи приклади „аристократії“ різних часів і народів: „аристократією треба називати і лицарів-февдалів за часів розвитку февдалізму, і двірську французьку шляхту за часів абсолютизму, і старшин Наполеона, і пруських юнкерів за часів розвитку німецької імперії, і фінансову буржуазію, що править сучасною Францією чи Америкою, і російську бюрократію часів петербурзької імперії, і англійську робітничу аристократію, зорганізовану в англійських робітничих організаціях... Так само, як аристократією прийшлося би назвати навіть сучасні російські совнаркоми, коли б вони — змогли зорганізувати і забезпечити дальший розвиток“ російської нації. Іншими словами: аристократія не є щось наперед дане, а, так би мовити, „завдання“, яке стоїть перед кожною нацією. Аристократія повинна бути „витворена“ (132), або, ліпше кажучи, повинна сама себе витворити, сконструувати та випродати своє право на існування. „Постійне відновлення аристократії“ (51) — в цьому суть буття аристократії! І в цьому процесі „відновлення“ аристократії до організаційної, правлячої ролі приходять все різні і різні класи і групи, — так напр. в англійській сучасності Липинський спостерігав перехід організаторів-керманічів від земельної аристократії до „робітничої аристократії“ (131). Для нас неважне, чи підтвердилось це спостереження протягом тих років, що прийшли з часу написання „Листів“, — важне те, що поняття „аристократії“ є у Липинського наскрізь динамічне.

3. Найсвоєрідніше поняття нації Липинського. Він підкреслює ті риси поняття нації, які вже часто висували на перший план — напр. романтики або сучасні письменники, що наближаються до романтичних ідей (напр. О. Шпак). Це ідея „органічності“ нації — нація є „органічний колектив“ (21), на цій органічності нації будує Липинський усю свою теорію клясократії (218 і далі). Це — по друге — після „автаркії“ (самовистарчальности) національного життя, що є, мовляв, в собі замкнене і не залежить та не повинна залежати від ніяких зовнішніх сил. „Ніхто нам не збудує держави, коли ми її самі не збудуємо і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути“ (67). З цим зв'язана і та гостра критика „варяжської теорії“, яку розвиває Липинський.

Оригінальним не є і те, що Липинський зараховує до прикмет нації територію. Але дуже оригінальним, та просто незвичайним в сучасній літературі є, що Липинський вважає територію основним та конструктивним складовим елементом буття нації. „Територія“, може, не дуже добре слово, бо воно підчеркує лише просторовий обсяг, що його займає одна нація. Ліпше є слово, що його нераз вживає Липинський: „Земля“. Земля є територія в її конкретній даності: з усіма її геологіч-

ними, топографічними, господарчими та навіть естетичними властивостями. Привязаність до землі до своєї, рідної землі, підтримує та скріплює національну свідомість. Тому то Липинський вважає можливим говорити про „Територіальну націю“ (256), яка основана на „почутті територіяльного патріотизму“ (256). „Територіальний патріотизм — лежить в основі всякої органічної нації — впливає із інстинкту осілости“ (277). Відоме те незвичайне означення, яке дає Липинський „українцеві“. — „Українцем“, своїм близьким, людиною однієї нації є кожна людина, що органічно (місцем осідку і праці) звязана з Україною, не-українцем — є мешканець іншої землі“ (417). За це означення безмежно сперечалися. Між тим це означення — при усій своїй незвичайности — має в своїй основі глибоке, метафізичне почуття органічної єдності нації, що на землі жие, з землі виростає, психічно складається під впливом географічного оточення. В основі цього означення лежить переконання, що почуття любови до рідного краю, яко до органічної цілоти, що глибока звязаність з рідним краєм є необхідною та єдиною можливою передумовою того найтіснішого у світі звязку людей, що зветься „нацією“.

Для Липинського звязок людини з „Землею“ витворює цілком специфічну психологію, — це якраз і є психологія, що живе творчою традицією, психологія, що нею живе душа творчої аристократії. Поруч з протиставленням „чорних“ та „жовтих“ „хліборобів“ та „кочевників“, досить пригадати лише одну із найяскравіших сторінок Липинського — протиставлення „закону землі“ „законові капіталу“. Боротьба між ними є „боротьба двох непримиримих світоглядів“: „людини як голови власного сільського господарства — й людини як члена анонімного акційного товариства; хлібороба — й біржового ігряця. Продуцента необхідних для життя матеріальних цінностей, що бореться безпосередньо з природою — й обрізувача купонів, що придумує біржові комбінації. Віри у власну працю, власні руки й конечність боротьби та війни з твердими законами землі — з вірою в сприт, щастя, необмежені спекулятивні можливості й можливість „загального миру“. Потреба релігії, ідеї, як консерватора сили в тяжкій боротьбі з природою — і повного релігійного індиферентизму та науково бухгалтерської самовпевности мешканців банкірських контор. Естетизму в цілім щоденнім життю: в садку, в хаті, в полі, в мережаних ярмах, у вишитій сорочці — зі штукою на продаж, штукою „по обіді“, штукою люксом...“ (33). І Липинський в дальших рядках накреслює блискучу характеристику соціального, родинного, політичного укладу, що виростає із „закону землі“ та із „закону капіталу“.

Треба підчеркнути надзвичайну оригінальність цього означення нації, як єдності, що обумовлюється єдністю „території“, землі. В цьому пункті Липинський радикальніший та глибший, ніж російські „євразійці“, для яких теж „географічна“ єдність є одним із конструктивних моментів поняття нації. Треба серіо-

зно задуматись над тим, чи не виявляє теорія нації Липинського певних глибших мотивів українського народного духа, — в протилежність до тих західно-європейських теорій, що висувають на перший план в понятті нації державу, расу, мову, національну свідомість тощо.

II.

Ми вже вказували на „динамічні“ моменти філософії історії Липинського. Вони виступають ще яскравіше, як ми звернемось до іншої групи понять філософії історії Липинського: до ідеї, слова, моралі, волі.

1. Ідеї безнастанно витворюються в історичному процесі, щоб знову уступити місце іншим. Ідеї з неба не спадають, а творяться людьми для людей. Виростають вони зі стихійного матеріального життя і предопреділяються оцею найглибшою основою громадського існування людської стихії. Зміна форм „громадського існування“, „матеріального життя“ суспільства веде з необхідністю до відповідних змін ідеології. Тому — як ми вже підкреслили вище — для Липинського є неможливе усяке романтичне захоплення стариною, усяке її ідеалізування. „Ідучи на мотоцикліті з газеткою в кишені, старих дум запорізьких творити вже не можна... Людей на... мотоцикліті не треба саджати з оселедцями на голові, в довгополих жупанах і давніх козацьких шараварах. Але кожен час творить нові ідеї. Коли зараз вже неможливо творити козацьких дум, то „той самий дух громади — нації може творити тепер ідеї — думи інші“.

Може здаватись, що це є „релятивізм“, — себто визнання, що кожен час та кожна нація має свою правду, а загальної правди немає і не може бути. Липинський відповідає на такий сумнів словами, що сформовані зовсім інакше, але нагадують спробу вирішення тієї ж проблеми Гегелем: „Правда громадського життя“ — читаємо в „Листах до братів-хліборобів“ — „як і усяка правда, є одна. Але пізнати її можна з різних боків і в різних її проявах, в залежності від того, з якого становища на неї дивитись і який — відповідно до цього становища — реальний ужиток з пізнаної правди робити“ (353).

2. „Ідеї“ впливають на маси, на людську стихію не безпосередно, а через посередництво „слова“. „Слово“ грає на думку Липинського надзвичайну роль, як, може, в ніякій іншій системі філософії історії. Людська маса живе і керується „стихійним, підсвідомим, ірраціональним хотінням“. Це хотіння суспільство та окремі його групи „усвідомлюють собі“ в слові та через слово (116 і далі). Це усвідомлення зв'язане з „виявленням“ хотіння „в виді прибраного в словесні логічні форми образу“ (117). „Сформулований в слові усвідомлюючою працею письменників образ стихійних соціальних бажань даної групи будить серед неї ці дрімаючі досі в підсвідомості бажання“ (120). — Слово

є так саме динамічне, так саме повинно постійно витворюватись знову та знову, пристосовуючись до змін соціальних, політичних, взагалі кажучи—до історичних процесів, як і традиція, як і ідеї. „Слово, коли воно має бути творчим, повинно служити життю, а не безплідно намагатись нагинати життя до своїх законів... Закони слова: закони логіки, закони діалектики тільки тоді можуть придбати творчу силу, коли вони служать не самим собі, а тому ірраціональному, нелогічному, стихійному хотінню, з якого родиться все життя, в тім числі і саме слово“ (115).

Тому ми зустріваємо у Липинського дійсний культ слова, величезну пошану до цього велитенського знаряддя людської думки та волі. Тому то немає для Липинського найненависнішого а ніж „літерати“, в негативному значінні — себто люди, що зловживають слова, що роблять із слова самоціль, одривають його від дійсности і роблять із найбільшого та наймогутнішого знаряддя історичного руху засіб служити своїм егоїстичним та дрібним інтересам.

3. Липинський знову і знову підкреслює значіння м о р а л і *) і моральних основ суспільного життя та політики. „Мораль є передумовою „сили й авторитету“, „здоровля і сили“ в політичній будівництві. „Підстави усякого організованого громадського життя: почуття законности і громадської моралі“ (107). Липинський говорить постійно про „моральне здоровля“, „політичну чесність“ і т. і. З його точки погляду не ті політичні сили, організації, групи мають більше значіння, більші впливи, перед якими стоять морально легші, простіші завдання, а якраз навпаки — трудність завдань, високі моральні вимоги, що стоять перед тією, чи іншою політичною групою, є скорше симптомом вищого признання цього політичного угруповання або течії. Як в слові кристалізуються внутрішні сили історичного руху, так само вони виявляються в моральних вимогах, моральних нормах кожного часу.

З цієї загальної точки погляду розглядав Липинський і конкретні питання дня. Так писав він про гетьманський рух: „Сама стихія життя, ставлячи до нас більші моральні вимоги, допоможе нам перемогти нашу внутрішню слабкість, викресати з себе максимум енергії і завзяття... Вона прийме нас, вона зростить нас своїми буйними потугами, але тільки тоді, коли ми станемо того варті — тільки тоді, коли ми самі, своєю власною моральною вартістю виправдаємо ті більші моральні вимоги, які ставить до нашої творчої ідеї, до нашої моральної віри сама оця стихія життя“ (107 і далі).

Тому немає дива, що значіння історичних сил Липинський оцінює жертовністю, їх здібністю до жертви та навіть до самопожертви, в кожному разі — до „обмеження“, до самообмеження. Бо на цих якостях базується й авторитет і сила...

*) Липинський вживає іноді слова „моральний“ в тім значінні, в яким його вживається у французькій мові — як синонім слова „духовий“, в протиставленні „матеріальному“. Ми користуємось далі, розуміється, лише тими місцями, в яких Липинський вживає слова „мораль“ в е т и ч н о м у сенсі.

4. Липинський стоїть на становищі діаметрально протилежному до росповсюдженого серед „позитивістів“ погляду, що в суспільстві усе відбувається згідно з принципом найменшої витрати енергії. На його думку навпаки, найвище напруження сил, енергії, волі, є основним принципом історичного процесу та історичної творчості. Вяч. Липинський зве цей пункт погляду „волюнтаризмом“. „Волюнтаризм“ Липинський протиставляє „фаталізові“. Це значить, що для нього визнання „волюнтаризму“ є визнання активної, творчої ролі людського індивідуума в історичному процесі. „Стремління“, „бажання“, „хотіння“ людини і людських груп, стремління, бажання і хотіння не завше свідомі й ясні самим людьми та їх групам, а не сліпі сили і фактори будують історію.

Але і в цій точці Липинський одрізняється від таких в тому ж змісті „волюнтаристичних“ теорій, як напр. сучасний фашизм або комунізм. Коли і фашизм, і комунізм вірують в те, що силами людей можна витворити новий ідеальний світ, то Липинський — для якого світогляду одною з основних рис є глибока релігійність — знає межі людської волі. Вони — в волі Божій. Бажання, хотіння є неможливе без віри (366) в те, що ціль бажання в якомусь сенсі входить в божественний план історичного процесу. Тому стремління кожної нації зайняти в історичному процесі центральне місце — або одне із центральних місць — Липинський зве „містичним імперіялізмом“ (364 і далі). Вживаючи цієї термінології, треба було б і „волюнтаризм“ Липинського звати „містичним“ або „релігійним волюнтаризмом“. І тут світогляд Липинського, наближуючись на перший погляд до тієї або іншої росповсюдженої теорії, в сутті є оригінальний і своєрідний.

III.

Оригінальність та своєрідність філософії історії Липинського базується на передпосилках його світогляду. Його світогляд характеризували, як „песемістичний“. Така характеристика є можлива лише тоді, якщо звертаємо увагу на окремі слова та терміни, на окремі речення та твердження, ігноруючи найглибші мотиви думки Липинського.

Липинський говорить іноді про „катастрофічність“ (120) свого світогляду. Може ліпше було б говорити про „трагічність“. Але та „катастрофічність“ або „трагічність“ філософії історії Липинського є лише вираз релігійного характеру його світогляду. Можливість історичних катастроф або трагедій обумовлена якраз тим, що бажання і стремління, що воля людська аж ніяк не є єдиним та рішавим фактором історичного процесу. Для Липинського історія є безумовно „суд Божий“. Стремління і боротьба людей та націй може бути засуджена на невдачу — це і є катастрофа. Але що торкається історичного процесу в цілому, то філософія історії Липинського є макси-

мально оптимістична. До речі — оптимістична є усяка справді релігійна філософія історії.

Цей максимальний оптимізм філософії історії Липинського виявляється в його розумінні негативних, деструктивних сил історичного процесу. Для Липинського ці сили не мають ніякої самостійності, не є активними чинниками історичного руху. Негативні сили дістають цілком своє буття, свої форми, свій зміст від позитивних. Негативні сили можуть існувати лише на ґрунті позитивних, як якісь збочення, вивернення, пародії, карикатури творчих сил історії. Тому принципово неможлива перемога деструктивних сил над конструктивними.

Липинський не розвиває цієї точки погляду систематично, але на цілій низці прикладів демонструє її. Всі аналізи негативних історичних сил та інтерпретація їх історичного чину збудовані у Липинського на цім розумінні негативних чинників історичного процесу, як несамостійних, онтологічно нетривких та нестабільних наслідувань сил творчих і позитивних. Переглянемо кілька прикладів, що б з'ясувати собі вихідну точку Липинського. — Так є з політичними формами. Лише аристократія та традиція дає силу революції: „без частини старої аристократії, що прибирає... інші форми, але заховує свій давній аристократичний, творчий, будуючий дух, — повстання ніякої республіки на руїнах монархії неможливе“ (39), „неможливо кандидувати в національні Наполеони там, де народ немає ще в собі традиції національних монархів“ (92). Антигетьманці мусять в своїй політичній праці „підробитись під Гетьмана... або щезнути. Це загальний закон, не тільки закон одної України“ (92). — Так більшовицька революція тримається лише тому, що і вона спирається на традицію: „більшовики мають за собою десятки літ державного і національного думання; переворот був підготований — не тільки соціальною, а і національно-державною працею російської інтелігенції“. Коли з'явився „новий Пугачов“, „йому зосталось тільки зорганізувати те, що підготували покоління російських революціонерів: державників і патріотів“. — Так і в сфері ідеології раціоналізм може існувати лише як форма містицизму, що лише заховує свій дійсний зміст (201, примітка). — Ті ж риси наслідування позитивних явищ та течій бачить Липинський і в таких негативних формах історичного буття, як модерний анонімний капітал, як інтелігенція, ця „здеклясована, непродукуюча, безземельна та безверсна“ пародія на аристократію, як література в її сучасній формі, що є лише безсилим наслідуванням традицій творчого слова. Не дурно навіть політичний деструктивний ідеал зветься „утопією“, себто землею, що ніде не є, — територіяльна ідея нації лежить в основі утопійних ідей.

Ясно, що такі — несутні, несамостійні сили не можуть бути серйозною небезпекою для сил позитивних, будуючих, творчих. Ясно, що Липинський має право зі свого пункту погляду бути рішучим, „скрайнім“ оптимістом філософії історії.

IV.

Зупинимось ще на питанні, які є ті загальні філософічні передпосилки, загальні філософічні тези та схеми, що їх кладе Липинський в основу своїх конструкцій філософії історії.

1. Для Липинського є характеристичний певний „онтологізм“. Він не задовольняється лише вказівкою на ті сили, що мають духовний, ідеальний характер, які є чинними в історичному процесі. Він хоче завше вказати і ту „матерію“, в якій ці сили „втілюються“, реалізуються. Тому поруч з „душею“ історичного процесу Липинський ставить його „тіло“. Він шукає напр. „форми виявлення несвідомої, містичної, ірраціональної волі народу до вільного незалежного існування“ (84). Поруч з „моральними“ силами стоять для нього „матеріальні“ відносини: „відносини матеріальні знаходять вираз в статисти морального життя: в тім, що вже створено людським духом із пасивної матерії“ (195). Але ж відношення є взаємне: „без розвитку громадської моралі нема розвитку техніки матеріального життя, без розвитку техніки матеріального життя нема розвитку громадської моралі“ (197), без „відродження віри“, без „пориву духа, створення вищої громадської моралі... не може бути вищої техніки і вищої матеріальної культури“ (205).

Цей дуалізм духовних сил та „матерії“, в якій вони реалізуються, Липинський проводить в різних пунктах своєї філософії історії: хотіння і слово, авторитет і сила, активні і пасивні елементи („жовті“ та „чорні“), аристократія і маса, свобода і рівність, держава і громадянство — ці усі пари є подібні парі дух — матерія (356 і далі). Себто: в кожній із цих пар, що охоплюють у своїй цілості мало не усю філософію історії — а до них можна додати ще ряд інших пар, що маємо в творах Липинського заналізовані або тільки намічені — маємо протилежність активної духовної сили та тієї „матерії“, без якої ця сила не набула б була реальности, не може втілитись, здійснитись. Уся політична ідеологія Липинського, його ідея „кляскратії“ базується на цій передпосилці його філософії історії.

2. Друга основна риса філософії історії Липинського — це визнання ним конкретного характеру всякого історичного об'єкту та історичного чину. — На думку Липинського не існує, скажемо, нації взагалі, „традиції взагалі“, „аристократії взагалі“, а лише конкретні індивідуальні нації, аристократії, традиції, — та до того ще такі, що в кожен даний момент часу модифікуються, змінюються, знову витворюються, відновлюються... Кожен історичний твір є такий, який він витворюється в процесі історичного життя: „кожна нація має лише таку традицію, яка вона сама собі в своїй історії створила“ (94). Липинський наближується навіть до — на нашу думку навряд чи правильного — погляду, що національна індивідуальність не є певна психічна, „характереологічна“ даність, а скорше „продукт історичного процесу соціального життя даного колективу — це твір,

формація історії" (129), або якщо ми прийнемо на увагу, що і сучасність є „історія“, то треба буде сказати, що національна індивідуальність це є сама історія даної нації.

Прикладом того, з якою увагою та повагою ставився Липинський до конкретної історії індивідуальности, може служити його праця про „Релігію та церкву в історії України“. Він, віруючий католик, отже людина, що переконана була в справедливості вчення католицької Церкви, вважав потрібним співжиття тих конфесій, що живуть тепер на території України, бо вважав неможливим гострий розрив цих історичних конкретних індивідуальностей з їх конкретною індивідуальною традицією...

3. Ми вже підкресливали, тайне один раз, що філософія історії Липинського має виразне релігійне забарвлення. Почуття вищих цінностей є основний патос філософії історії Липинського.

Це почуття вічних цінностей тому має значну роль, що як раз воно надає філософії історії Липинського її властивий характер. Філософія історії, що залишає людину її власним силам, що сліпо та безпідставно вірить (і здебільшого зовсім не помічає цієї своєї безпідставної та сліпої віри), що люди можуть досягнути усього, що хочуть, своїми власними силами — є небезпечний (бо безпідставний!) оптимізм, який вироджується в свою протилежність — в безнадійний песимізм, якщо тільки надії та зусилля людей обманює історична доля. Почуття вічних цінностей, що стоять над історичним процесом, як вічні, незмінні, нерухомі провідні цілі, зокрема: релігійна віра (що є почуттям найвищої цінности) рятує людину і від того, і від іншого: поверховний оптимізм є неможливий для того, хто знає, що усі зусилля та добрі наміри людини реалізуються лише тоді, коли вони відповідають божественному плянові історичного процесу; безнадійний песимізм не в силі опанувати тим, хто вірить, що історія не є безглуздий перебіг беззмістовних подій, що людство має на землі вищу мету, що невинний рух історії здійснює вищу правду.

І тому, коли ми хотіли б схарактеризувати основний настрій філософії історії Липинського, ми не знайшли б ліпшої можливости, як вказати на те, що основний настрій, який опановує Липинського при погляді на історичний процес — це є почуття поваги, — поваги до тих цінностей, що в історичнім процесі реалізуються, до тих осіб і колективів, що є носіями цих цінностей, поваги, — нарешті — до тієї Вищої Сили, що цим процесом кермує. Історичний процес — як і усе соціяльне буття, та і як весь світ взагалі — збудований гієрархічно, себто в ньому є вище і нижче, підрядне й пануюче, випадкове та історичне... Лише із вищого та найвищого можна розуміти нижче та підрядне.

Цей, в основі оптимістичний, настрій висловлює Липинський і в тім місці своїх „Листів“, де він дає в кількох рядках так би

мовити витяг, резюме своїх філософічно-історичних поглядів. Цими гарними рядками ми і закінчимо наш нарис: „навіть найтрудніше завдання може бути виконане, коли єсть: стихійне, вроджене хотіння, — ясна ідея, усвідомлююча хотіння; воля та розум, потрібні для здійснення ідеї; — віра в Бога і в те, що дана ідея згідна з Божими законами; — і любов до людей та до землі, серед яких і на якій має здійснюватись дана ідея.

Релігія і Церква єть основою держави. Віра, оперта на Церкві, єть наймогутнішим знаряддям будови ладу і порядку держави.

В. Липинський.

А. М. Андрієвський,

б. член Директорії УНР.

Правно-політичний і філософічний світогляд Вячеслава Казимировича Липинського.

В. К. Липинського у нас більше знають як організатора гетьманського руху, а ніж читають його твори. А коли й читають, то розуміють по ріжньому. „Присяглі“ читачі, інтерпретуючи п. Липинського, навіть вживають методи „ножиць“, тобто те, що їм бажане, приймають, а небажане відрізають, поклюючи на хорість В. К. Л-го, та виправдуючись тим, що здоровий Л-ий писав ліпше, ніж хорий. А між тим хорість Л-го тут ні при чім. Думки його до самої смерті були світлі, а цілий світогляд твердий і послідовний. У своїх творах Л-ий охоплює багато питань, на кожне з них кидає цілі снопи світла, але через всю його творчість червоною ниткою проходить його світогляд. В. К. Л-ий себе не зраджує, а залишається до кінця послідовним. Викласти його світогляд і дати йому філософічне освітлення, хоч і не легко, але у наші часи, особливо, бажано.

I

В. К. Л-ий у своїх працях нового світогляду не творив. У своєму передсмертному слові (Вступне слово, с. 13., Збірник Хлібр. Укр. т. I. 1931 р.) він в останнє повторяв: „світогляд, що творить, ідея, що впливає, це витвори типу, раси, а не переконань“. Світогляду навмисне створити не можна. Він є даний ірраціонально в русі самого життя. Дана група людей вже може його мати у підсвідомій області, але ще собі не усвідомила його. Правосвідомість органічно впливає зі світогляду. Идеологія є